

МАТВСЄВ О. М.,
аспірант кафедри кримінально-правових
дисциплін та судочинства
(Сумський державний університет)

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.6.22>

РЕАЛІЗАЦІЯ КЛЮЧОВИХ ПРИНЦИПІВ ОБОРОННИХ ЗАКУПІВЕЛЬ У КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена комплексному теоретико-правовому дослідженню трьох основоположних принципів здійснення оборонних закупівель в Україні, які відіграють ключову роль у забезпеченні ефективного функціонування системи державних оборонних закупівель. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю глибокого аналізу механізмів реалізації принципів оборонних закупівель в умовах воєнного стану та пошуку оптимальних шляхів їх адаптації до сучасних викликів у сфері національної безпеки і оборони.

У статті здійснено детальний аналіз принципу своєчасності та відповідності прийнятим рішенням щодо захисту національних інтересів України, досліджено його нормативно-правове забезпечення та механізми практичної реалізації. Розкрито особливості впровадження цього принципу через систему середньострокового оборонного планування та його взаємозв'язок із виконанням державних цільових програм розвитку озброєння та військової техніки. Особлива увага приділена аналізу практичних аспектів забезпечення гнучкості системи оборонних закупівель, що дозволяє оперативно реагувати на зміни безпекового середовища.

Грунтовно досліджено принцип послідовності прийняття та виконання рішень щодо розроблення та закупівлі товарів, робіт і послуг оборонного призначення. Проаналізовано механізми забезпечення систематичності виконання рішень через створення ефективної системи контролю та моніторингу виконання договорів про закупівлю. Розкрито значення єдиної інформаційної системи у забезпеченні прозорості та ефективності процесу оборонних закупівель. Висвітлено міжнародний досвід впровадження стандартизованих процедур та чітких часових рамок для кожного етапу закупівельного процесу, зокрема практику країн Північноатлантичного альянсу.

Значну увагу приділено дослідженню принципу конкурентності та його специфіці в умовах воєнного стану. Проведено порівняльний аналіз підходів до забезпечення конкурентності в різних країнах, зокрема досвіду Сполучених Штатів Америки у сфері оборонних закупівель. Детально розглянуто об'єктивні фактори, що обмежують конкурентність під час воєнного стану, такі як необхідність термінового забезпечення потреб збройних сил та обмеження виробничих потужностей оборонних підприємств.

Ключові слова: *принципи оборонних закупівель, своєчасність, послідовність прийняття рішень, конкурентність, воєнний стан, національна безпека.*

Matvieiev O. M. Implementation of Key Principles of Defence Procurement in the Context of Protecting Ukraine's National Security

The article is dedicated to a comprehensive theoretical and legal study of three fundamental principles underpinning defence procurement in Ukraine, which play a crucial role in ensuring the effective functioning of the state defence procurement

system. The relevance of the research lies in the need for an in-depth analysis of the mechanisms for implementing defence procurement principles under martial law and identifying optimal ways to adapt them to contemporary challenges in the field of national security and defence.

The article provides a detailed analysis of the principle of timeliness and compliance with decisions aimed at safeguarding Ukraine's national interests, exploring its legal framework and practical implementation mechanisms. The peculiarities of applying this principle through the medium-term defence planning system and its connection with the implementation of state-targeted programmes for the development of armaments and military equipment are thoroughly examined. Special attention is paid to analysing the practical aspects of ensuring the flexibility of the defence procurement system, enabling a prompt response to changes in the security environment.

The principle of consistency in decision-making and execution regarding the development and procurement of defence-related goods, works, and services is meticulously explored. Mechanisms for ensuring the systematic execution of decisions through the establishment of an effective control and monitoring system for procurement contracts are analysed. The importance of a unified information system in ensuring transparency and efficiency in the defence procurement process is highlighted. The study also examines international practices, including the adoption of standardised procedures and clear timelines for each procurement stage, with a focus on the experience of NATO member states.

Significant attention is devoted to the principle of competitiveness and its specific application under martial law. A comparative analysis of approaches to ensuring competitiveness in various countries, particularly the United States, in the sphere of defence procurement is conducted. The article delves into objective factors that limit competitiveness during martial law, such as the urgent need to meet the requirements of the armed forces and the constraints on the production capacities of defence enterprises.

Key words: *defence procurement principles, timeliness, consistency in decision-making, competitiveness, martial law, national security.*

Вступ. У сучасних умовах розвитку оборонної сфери України особливої актуальності набуває питання ефективної організації системи оборонних закупівель. Принципи здійснення оборонних закупівель є фундаментальними засадами, що визначають характер і зміст діяльності у сфері закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення. Відповідно до Закону України «Про оборонні закупівлі», ці принципи формують цілісну систему правил та настанов, що забезпечують ефективне функціонування системи державних оборонних закупівель. Особливого значення набуває дослідження реалізації цих принципів в умовах воєнного стану, коли система оборонних закупівель має адаптуватися до нових викликів при збереженні базової ефективності та прозорості.

Постановка завдання. Метою дослідження є комплексний аналіз окремих основоположних принципів здійснення оборонних закупівель в Україні: своєчасності та відповідності прийнятим рішенням щодо захисту національних інтересів, послідовності прийняття та виконання рішень, а також конкурентності, визначення особливостей їх реалізації та адаптації в умовах воєнного стану.

Результати дослідження. У контексті аналізу принципів слід зазначити, що вони відіграють ключову роль у формуванні наукових і практичних систем. Принципи слугують фундаментом для побудови теорій і концепцій, забезпечуючи їх логічність і стабільність. Вони не лише визначають структуру наукових підходів, але й стають основою для розроблення практичних методів, правил і стандартів у різних галузях. Водночас принципи мають

бути пристосовані до специфічних умов, що сприяє ефективному впровадженню теоретичних розробок у практичну діяльність, забезпечуючи гармонію між ідеалами та реальними можливостями [1].

У філософському розумінні поняття «принцип» розкривається через два ключові аспекти. По-перше, це фундаментальне підґрунтя, що слугує опорою для здійснення як наукових досліджень, так і практичних дій. По-друге, це система особистих переконань, яка формує світогляд людини та визначає модель її поведінки. Для цілей нашого дослідження принципи розглядатимуться як засадничі положення, основоположні ідеї та базові правила, що створюють підвалини для розвитку певної теорії чи реалізації конкретної діяльності. При цьому всі зазначені формулювання можна використовувати взаємозамінно, оскільки вони передають єдину сутнісну характеристику досліджуваного поняття [2, с. 50]

Основоположні правила та керівні настанови, що регламентують процес придбання товарів, робіт і послуг для оборонних потреб, становлять принципи оборонних закупівель. Законодавчо закріплені в Законі України «Про оборонні закупівлі», ці принципи утворюють комплексний механізм регулювання, який забезпечує результативне та ефективне функціонування всієї системи державного оборонного замовлення. Вони виступають базовими орієнтирами, що визначають сутнісні характеристики та особливості організації закупівельної діяльності у сфері оборони.

Згідно з Законом України «Про оборонні закупівлі», оборонні закупівлі здійснюються на основі семи принципів. Три з яких ми пропонуємо проаналізувати. Розглянемо ґрунтовно кожний принцип оборонних закупівель, починаючи з ключового – принципу своєчасності та відповідності рішенням у сфері захисту національних інтересів України, а також забезпечення оборонних та безпекових потреб держави. Цей фундаментальний принцип потребує всебічного аналізу як з точки зору його правового регулювання, так і практичної імплементації.

Закон України «Про оборонні закупівлі» встановлює, що принцип своєчасності реалізується через систему постачання озброєння та військової техніки відповідно до визначених часових рамок, які формуються з урахуванням поточних вимог сектору безпеки та оборони. Такий підхід інтегрований у систему державних цільових програм з розвитку озброєння та військової техніки, що регулюються Законом України «Про державні цільові програми» від 18 березня 2004 року № 1621-IV [3].

На практиці впровадження принципу своєчасності здійснюється за допомогою інструментів середньострокового оборонного планування, правові засади якого визначені Постановою Кабінету Міністрів України «Питання оборонних закупівель» № 363 від 03 березня 2021 року. Такий підхід дозволяє синхронізувати терміни проведення закупівель з виробничим потенціалом підприємств оборонно-промислового комплексу та наявними бюджетними ресурсами у визначеному періоді планування [4].

Аналіз узгодженості із рішеннями щодо захисту національних інтересів базується на положеннях Стратегії національної безпеки України, що була введена в дію Указом Президента України № 392/2020 від 14 вересня 2020 року. Досягнення такої узгодженості відбувається через налагодження ефективної взаємодії між усіма учасниками системи оборонних закупівель із обов'язковим врахуванням стратегічних напрямків розвитку оборонного та безпекового секторів держави [5].

Ключовою характеристикою імплементації цього принципу виступає адаптивність системи оборонних закупівель, яка забезпечує можливість швидкого реагування на трансформації безпекової ситуації. Відповідно до положень Закону України «Про національну безпеку України» № 2469-VIII від 21 червня 2018 року, така адаптивність реалізується шляхом впровадження механізмів оперативного перегляду та модифікації закупівельних планів з урахуванням нових викликів та загроз національній безпеці [6].

В рамках задоволення оборонних та безпекових потреб держави, принцип своєчасності нерозривно пов'язаний з процесом виявлення та аргументації необхідності у військовій продукції. Наказ Міністерства оборони України № 484 від 16 лютого 2021 року «Про

затвердження Порядку організації та здійснення оборонного планування в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони» встановлює, що цей процес базується на регулярному моніторингу та комплексній оцінці матеріально-технічних потреб як Збройних Сил України, так і решти військових формувань [7].

Винятково важливим є зв'язок між принципом своєчасності та організацією мобілізаційних заходів, правове регулювання яких здійснюється відповідно до Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» № 3543-ХІІ від 21 жовтня 1993 року. Завдяки такому взаємозв'язку система оборонних закупівель набуває здатності ефективно працювати під час особливого періоду та своєчасно адаптуватися до динамічних змін у безпечному середовищі [8].

Отже, принцип своєчасності та відповідності рішенням у сфері захисту національних інтересів України являє собою інтегрований механізм, що гарантує продуктивне функціонування державної системи оборонних закупівель та її актуальну відповідність сучасним загрозам національній безпеці та обороні.

Наступним фундаментальним принципом у системі оборонних закупівель виступає послідовність у прийнятті та реалізації рішень щодо розробки і придбання оборонної продукції, а також систематичний підхід до їх виконання. Цей принцип становить основоположний елемент всієї системи оборонних закупівель. Дослідник О. Усаченко у своїх працях підкреслює, що саме цей принцип забезпечує чітку структурну організацію процесу оборонних закупівель та його спрямованість на досягнення єдиної визначеної мети [9].

У своїх наукових працях О. Голота зазначає, що принцип послідовності в оборонних закупівлях реалізується через структуровану систему законодавчих актів та адміністративних рішень. Процес починається на етапі ідентифікації та обґрунтування необхідності у військовій продукції, роботах і послугах, а його логічним завершенням є ухвалення остаточних рішень про здійснення відповідних закупівель [10].

На міжнародній арені особливу цінність представляє практика держав-членів НАТО. В їхній системі оборонних закупівель регулярність та послідовність виконання рішень досягається завдяки впровадженню уніфікованих процедур та встановленню конкретних термінів реалізації кожної стадії закупівельного циклу [11].

Регулярність у виконанні ухвалених рішень досягається шляхом запровадження дієвого механізму контролю та відстеження стану виконання закупівельних контрактів. Такий підхід забезпечує можливість оперативного виявлення розбіжностей між запланованими та фактичними результатами, що дозволяє вчасно впроваджувати необхідні заходи для виправлення ситуації [12].

Суттєве значення має узгодженість та взаємозалежність між усіма фазами процесу оборонних закупівель. Планомірність реалізації рішень досягається через функціонування інтегрованої інформаційної платформи, яка забезпечує можливість моніторингу виконання кожної стадії закупівельного процесу. Зокрема, стаття 24 Закону України «Про оборонні закупівлі» регламентує особливий механізм закупівель.

Спрощена процедура електронних закупівель застосовується державними замовниками в особливих обставинах: під час дії надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, реалізації заходів із забезпечення національної безпеки та оборони, а також у процесі протидії збройній агресії Російської Федерації на територіях Донецької та Луганської областей. Ця процедура може використовуватися лише для закупівель, що не містять державної таємниці, та здійснюється за принципами відкритих торгів з врахуванням спеціальних вимог, встановлених українським законодавством [13].

Відтак, принцип послідовності у прийнятті та втіленні рішень щодо оборонних закупівель являє собою багатогранний механізм, що гарантує результативність і прозорість закупівельних процесів. Його впровадження потребує комплексного підходу з урахуванням як вітчизняних напрацювань, так і світової практики. Планомірність у реалізації рішень є визначальним чинником для успішного проведення оборонних закупівель та реалізації завдань у сфері забезпечення обороноздатності держави.

Третім основоположним принципом оборонних закупівель виступає конкурентність. Ця категорія має комплексний характер і розглядається як сукупність інституційних механізмів, політичних рішень та економічних факторів, що визначають загальний рівень продуктивності національної економіки. З економічної точки зору, конкурентоспроможна економічна система характеризується високою продуктивністю, що сприяє економічному розвитку, зростанню доходів населення та підвищенню якості життя громадян.

Значущість конкурентності полягає в її ролі головного каталізатора економічного зростання та підвищення рівня життя населення. Посилення конкурентних засад в економіці створює передумови для загального покращення добробуту та забезпечує справедливий розподіл економічних благ між різними соціальними групами [14].

З точки зору економічної теорії, конкурентність виступає обов'язковою передумовою для досягнення ефективності та забезпечення конкурентних переваг у будь-якому ринковому середовищі – від локального до глобального рівня. Незважаючи на те, що Україна поки що не досягла рівня конкурентоспроможності провідних країн Європейського Союзу, вона досягла помітного прогресу у формуванні конкурентного середовища. Про це свідчить позитивна динаміка основних макроекономічних індикаторів, зростання продуктивності праці, покращення показників економічної ефективності, підвищення стандартів життя та якості освіти. Розвиток конкурентоспроможності на рівні окремих суб'єктів господарювання стимулює здорову конкуренцію, створюючи мультиплікативний ефект, який позитивно впливає на всю економічну систему та суспільний добробут [15].

В системі оборонних закупівель України принцип конкуренції відіграє ключову роль у забезпеченні раціонального використання державних коштів та отриманні оптимальних пропозицій щодо постачання оборонної продукції, виконання робіт та надання послуг. Конкурентне середовище не тільки підвищує економічну ефективність, але й забезпечує справедливий та прозорий процес відбору постачальників.

Досвід США у цій сфері є показовим. Ухвалення Конгресом Закону про конкуренцію в укладанні контрактів 1984 року закріпило важливість конкурентних засад у оборонних закупівлях. Основний принцип був сформульований чітко: конкуренція є корисною і її використання має бути максимальним. Проте практика показує, що Міністерство оборони США не повною мірою використовує потенціал конкурентних механізмів. На це вплинули такі чинники як трансформація політики оборонних закупівель після завершення холодної війни та процеси консолідації в оборонній промисловості через вертикальну і горизонтальну інтеграцію компаній. В умовах сучасних фінансових обмежень у Вашингтоні посилюється необхідність пошуку інноваційних підходів для підвищення ефективності оборонних інвестицій з метою задоволення як поточних оперативних потреб, так і вимог модернізації. Попри складність прогнозування характеру майбутніх військових конфліктів, збереження технологічної переваги США залишається пріоритетом. Це створює певну дилему між придбанням новітніх систем та підтримкою наявних можливостей, де економія коштів завдяки конкуренції стає важливим інструментом балансування цих потреб [16].

В умовах воєнного стану реалізація принципу конкурентності стикається з рядом об'єктивних обмежень. Найбільш критичним є фактор часу, адже нагальна потреба у швидкому забезпеченні збройних сил необхідними ресурсами часто унеможливує проведення повноцінних конкурентних процедур. Традиційний цикл конкурентних закупівель, який триває від одного до трьох місяців, стає неприйнятним в умовах інтенсивних бойових дій, коли швидкість постачання має вирішальне значення [17].

Іншим суттєвим обмеженням є втрата виробничого потенціалу оборонної промисловості через руйнування підприємств внаслідок бойових дій або їх розташування на тимчасово окупованих територіях, що істотно зменшує кількість можливих учасників закупівельних процедур. Проте, як свідчать дослідження Т. Швидкої, цілковитий перехід від конкурентних засад може мати негативні наслідки. Навіть за умов воєнного стану відсутність конкурентного середовища створює ризики необґрунтованого підвищення цін та погіршення якісних характеристик оборонної продукції [18, с. 309].

В реаліях воєнного часу оптимальним вирішенням проблеми є впровадження комбінованого підходу до здійснення закупівель. Така модель поєднує використання конкурентних механізмів у ситуаціях, де це виправдано часом та обставинами, з можливістю здійснення прямих закупівель при виникненні невідкладних потреб. Не менш важливою складовою є активізація міжнародного співробітництва в оборонних закупівлях, що дає змогу нівелювати наявні обмеження національного ринку та підтримувати достатній рівень конкурентного середовища в умовах воєнного стану [19].

Висновки. Проведене дослідження основоположних принципів здійснення оборонних закупівель дозволяє дійти таких висновків. Принцип своєчасності реалізується через механізм середньострокового оборонного планування та забезпечує оперативне реагування на зміни безпекового середовища шляхом координації дій усіх суб'єктів закупівель. Принцип послідовності втілюється через впровадження стандартизованих процедур та єдиної інформаційної системи моніторингу, що забезпечує структурованість процесу та його цілеспрямованість. Принцип конкурентності, попри об'єктивні обмеження воєнного стану, залишається важливим інструментом забезпечення ефективності закупівель, хоча й потребує адаптації до поточних умов.

Список використаних джерел:

1. Словник української мови і культури. Значення слова «принцип». URL: <https://slovnnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF> (дата звернення: 06.12.2024).
2. Прийма С. В. Поняття принципу в аспекті співвідношення з суміжними категоріями. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 28. С. 46–55.
3. Про державні цільові програми : Закон України № 1621-IV від 18 берез. 2004 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2004. № 25. ст. 352.
4. Питання оборонних закупівель : Постанова Кабінету Міністрів України № 363 від 3 берез. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/363-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.12.2024).
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України № 392/2020 від 14 верес. 2020 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 06.12.2024).
6. Про національну безпеку України : Закон України № 2469-VIII від 21 черв. 2018 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 31. ст. 241.
7. Про затвердження Порядку організації та здійснення оборонного планування в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони : Наказ Міністерства оборони України № 484 від 22 груд. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0196-21#Text> (дата звернення: 11.12.2024).
8. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України № 3543-XII від 21 жовт. 1993 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993. № 44. ст. 416.
9. Усаченко О. О. Особливості формування державного оборонного замовлення в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 2. С. 95–98. DOI: 10.32702/2306-6814.2020.2.95
10. Голота О. П. Система державних оборонних закупівель України: теоретичний аспект. *Ефективна економіка*. 2020. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7788> (дата звернення: 06.12.2024).
11. Shields J.L., Johnson K.M., Riviello R.N. The Acquisition Decision Process. In: Booher, H.R. (eds) *Manprint*. Springer, Dordrecht. 1990. https://doi.org/10.1007/978-94-009-0437-8_10
12. Koval V., Semenenko O., Skurinevska L., Semenenko L., Dobrovolskyi Y., & Yarmolchuk M. Regarding the construction of a model of defense resource management at the level of the Armed Forces of Ukraine: (main aspects of the theory of defense resource management). *Social Development and Security*. 2023. 13(1), 128–143. <https://doi.org/10.33445/sds.2023.13.1.11>

13. Про оборонні закупівлі : Закон України № 808-IX від 17 лип. 2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#n507> (дата звернення: 06.12.2024).
14. What is competitiveness? *World Economic Forum*: website. URL: <https://www.weforum.org/stories/2016/09/what-is-competitiveness/> (accessed December 6, 2024).
15. Vîrjan D., Manole A. M., Stanef-Puic, M. R., Chenic A. S., Papuc C. M., Huru D., Bănaşu C. S. Competitiveness – the engine that boosts economic growth and revives the economy. *Frontiers in Environmental Science*. 2023. № 11, Article 1130173. <https://doi.org/10.3389/fenvs.2023.1130173>. (accessed December 6, 2024).
16. Gansler, J. S., Lucyshyn, W., & Arendt, M. Competition in defense acquisitions. *Center for Public Policy and Private Enterprise, School of Public Policy*: website. URL : <https://dair.nps.edu/bitstream/123456789/2429/1/UMD-AM-09-001.pdf>. (accessed December 6, 2024).
17. Запорожець С., Жежерун Ю., Зелений П., Колесник В., Бритов Д., Засць М. Трансформація системи оборонних закупівель під впливом потреб воєнного стану. *Випробування та сертифікація*. 2023. № (2(2)). С. 82-96. <https://doi.org/10.37701/ts.02.2023.10>
18. Швидка Т.І. Особливості державного регулювання оборонних закупівель. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Серія ПЦРАВО. Випуск 81: частина 1. С. 308–314.
19. Tüchsen A. International defence procurement collaboration: Erecting the temple of success. *Canadian Forces College*: website. URL : <https://www.cfc.forces.gc.ca/259/290/318/305/tuechsen.pdf>. (accessed December 6, 2024).

